

Uppsala Gambakvartett

1959 - 1972

Uppsala Gambakvartett

Detta är historien om Uppsala gambakvartett, som verkade mellan 1959 och 1972 med Uppsala domkyrka som bas.

Bakgrund – om barockmusikens erövring av Uppsala domkyrka

Barockmusik i kyrkliga sammanhang är numera en självklarhet. Men det har inte alltid varit så. Först år 1924 började Bachs Matteuspassion regelbundet framföras i Engelbrektskyrkan i Stockholm. Och efter kriget följde Uppsala domkyrka upp med Johannespassionen och Juloratoriet.

I dessa verk föreskrivs att ackompanjemanget av vissa soloarior och recitativ skall ske med cembalo som ackordinstrument. Och i de två passionerna finns tillsammans tre arior med en stämma för konsertant viola da gamba. Men dessa instrument var ju sedan länge passé. Tidiga lösningar på dessa problem blev: piano respektive cello. I Engelbrektskyrkan lär körledare David Åhlén ha använt ett preparerat piano (med häftstift på hamrarna?) Och vid Eric Ericssons framförande av Johannespassionen i Jacobs kyrka i Stockholm den 23 mars 1950 hade cellisten Claude Génétay¹ ställt en liten spinett (?) till förfogande. Den hade dock svårt att göra sig hörd.²

Henry Weman är domkyrkoorganist i Uppsala under åren 1927–1964. Och han är mycket intresserad av barockmusik och börjar framföra Johannespassionen efter krigsslutet. Han odlar kontakter söderöver och inser mycket snart att en cembalo är en absolut nödvändig för den som vill lira barockmusik. Den 28 januari 1950 installeras en ny Neupert-cembalo. Weman skriver i sin musikdagbok³: *Dr Engländer⁴ entusiastisk*. Den första konserten med detta nya instrument sker den 11 februari 1950. Kapellmästaren för musikkåren vid F 16, Göte Granström spelar då violin i en sonat av Corelli i A-dur och Engländer och Weman byts om vid klaviaturen.

Det stora elddopet för cembalon planeras för den 27 mars 1950 då Johannespassionen av Bach skall framföras. Weman förbereder sig noga genom att lyssna på Eric Ericssons framförande i St. Jacobs kyrka i Stockholm den 23 mars 1950 och han följer upp med Mogens Wöldikes dito f.f.g. från Göteborg den 31 mars 1950 (via radion?). Om framförandet i Stockholm skriver Weman: *s.k. stilenligt*, vilket torde ha intresserat honom. I sina reflektioner kallar han continuo-instrumentet: *minipiano med häftstift* (osäkert om det är ironi) och påpekar att ... *orgeln saknar pedal*. Han tycker att det kammarmusikaliska anslaget ... *knappast ger rättvisa åt dramatiken i passionen*. Men noterar att Svenska Dagbladet skrev att ... *framförandet torde komma att betyda epok i Sverige för Bach-studiet*. – I sina noteringar om Wöldike heter det: *Ingen cembalo finns i Gbg*. Vidare att ... *det rådde stor osäkerhet i fråga om tempo i inl.- och avslutnings-körerna. Alla koraler f [forte] liksom alla körpartier*. Och han tycker att ... *ackompanjemanget var något enformigt*.

¹ (1904 – 1992)

² Enligt uppgift per telefon den 5 september 2009 av hovsångaren Eric Saedén, som vid tillfället i fråga sjöng Kristuspartiet.

³ Vänligen tillhandahållen av domkyrkomusiker Milke Falck.

⁴ Richard Engländer (1889 – 1968) var en tysk-judisk immigrant. Han kom närmast från Hamburg och hade en cembalo med sig i bagaget. Kom senare att bli expert på Johann Martin Krauss' musik.

Weman var alltså den förste att använda en riktig cembalo i en Bachpassion.⁵ Och Richard Engländer kom att under en lång tid vara klippan i continuo-gruppen vid Uppsala domkyrkas framförande av Johannespassionen och Juloratoriet.⁶ Intressant är att vid 1950 års version av Johannespassionen satt självaste filosofiprofessor Ingemar Hedenius⁷ i flöjtstämman.

Den 14 april 1950 inledde Henry Weman underhandlingar med Markussens orgelbyggeri i Aabenraa om en kororgel, disponerad enligt den tyska orgelrörelsens neobarocka ideal.

När 200-årsminnet av J. S. Bachs död högtidlighölls vid en konsert den 28 juli 1950 togs kollekt upp till domkyrkans instrumentfond för inköp av två s.k. Bachtrumpeter. Därmed avsågs ventiltrumpeter i D, som skulle göra det möjligt att spela de höga tonerna i Juloratoriet – utan (de obligatoriska) missljuden. Om trumpeterna verkligen kom att införskaffas är osäkert.

Weman fördjupade så kontakterna med tyska musiker. Dessa inbjöds ofta att spela vid en så kallad Aftonmusik, onsdagar klockan 21.00. Den 17 februari 1954 hördes *Lautencollegium*, dvs. violinisten Eva Julian Gerstein, blockflöjtisten Ferdinand Conrad, lutenisten Walter Gerwig och gambisten Johannes Koch.

Den 25 september 1954 återkom Gerstein, Gerwig och Koch nu tillsammans med violinisten Ilse Brix-Meinert. De spelade bl.a. en av Buxtehudes triosonater. Detta var inom raden för en större satsning. Dagen därpå – den 26 september 1954 – framförde Wilhelm Ehmann⁸ och hans *Westfälische Kantorei Schütz' Musikalische Exequien*. Vid de skivinspelningar som Ehmann gjorde av Schütz' verk brukade han – enligt förment historisk förebild – ge instrumentalt stöd till sångstämmorna. Nymodigt var att han då använde de trångmensurerade trumpeter som han låtit firma Helmut Finke i Herford tillverka som substitut för de svårspelade sinkorna. Sannolikt hade Ehmann med sig dessa trumpeter till Uppsala. Ty domkyrkan förvärvade två trumpeter och två basuner.⁹ Därmed växte barockmusikinstrumentens antal.

Den 2 februari 1955 kom August Wenzinger vid *Schola Cantorum Basiliensis* till Uppsala. Han kom ensam och lät sig ackompanjeras av Henry Weman på cembalo. På programmet stod bland annat två solostycken för gamba: Sonaterna av Telemann och Schenck i D-dur respektive a-moll. Men det intressanta är att Wenzinger spelade adagiot ur Händels sonat i C-dur ... på domkyrkans nyförvärvade Viola da Gamba tillverkad av Günther Hellwig, Lübeck 1954, enligt programbladet.

Den 18 juni 1955 avslutade en Sång- och instrumentalvecka i Domen. Då spelade Johannes Koch två satser i Bachs Gambasonat i D-dur, gissningsvis de två första. August Wenzinger, Gustav Scheck och Fritz Neumayer på gamba, flöjt respektive cembalo gav den 10 april 1956 en konsert med bland annat Roman, Marais och Rameau på programmet.¹⁰

⁵ Cembalofebern spred sig i Uppsala. 1956 fick Carl Allan Moberg som 60-årspresent en cembalo byggd av Merzdorf; han skänkte den omedelbart till institutionen för musikvetenskap (vilket sannolikt var förväntat). År 1957 köpte Bengt Nässén sig en egen Merzdorf, som han lånade ut till mig under ett helt år runt 1960

⁶ Den andra var cellisten Gerd Backa Eriksson.

⁷ Anmärkningsvärt eftersom hans bok *Tro och Vetande*, som kom 1949, gav upphov till en av de mest omfattande kulturdebatter som förts i Sverige. Och där han kallade Svenska kyrkan för "Religionsdepartementet".

⁸ Jag träffade Ehmann (1904 – 1989) två gånger, dels vid ett blåsarseminarium i anslutning till en *Kassler Musiktage* i oktober 1966, dels vid en veckokurs i slutet av juli 1961 på hans *Landeskirchenmusikschule* i Herford, Westfalen.

⁹ Den trångmensurerade trumpeten – med ventiler – var avsedd som substitut för den svårspelade sinkan. Dessa instrument kom att få en viss betydelse för Baptistkyrkans Blåseri i Uppsala, mitt eget lilla reformprogram. Jag avser att senare skriva något också om detta bidrag till Uppsalas musikliv.

¹⁰ Wenzinger berättar i en intervju med Marjorie Bram i *Journal of VdGSA* vol. XII 1975 att denna trio formerades i slutet av 30-talet.

Nyss hemkommen från studier för August Wenzinger spelade Jan Crafoord den 22 oktober 1958 i domkyrkan ackompanjerad av Eva Nordenfelt, som också hade studerat i Basel. Programmet bestod av Bachs stora g-mollsonat, Telemanns solosonat och en svit av Marais i h-moll, enligt uppgift en repris av Jans diplomkonsert.

Och därmed var scenen klar för lokalt producerad gambamusik i domkyrkan.

Långsam start

När jag kom till Uppsala hösten 1957 tog jag kontakt med en spela-sjung grupp som koncentrerade sig på tidig barock. Där fanns en nybyggd basgamba, sannolikt domkyrkans gamba av Günter Hellwig. Men den gruppen blev inte långlivad. Och jag tvingades lämna tillbaka gamban.

I Akademiska Kapellet fanns på altfiol en Farmacia-ingenjör vid namn Sven Lundin (1907 – 1973). Han var en ytterst vänlig man, som också spelade basgamba. Han tog oss under sina vingar, lät oss musicera i sin 6-rumsvåning på Järnbrogatan (St. Olofsgatan) intill universitetet. Han kom också att ingå i den första gambaensemblen.

Det hade tidigare funnits entusiaster i Sverige som sett till att gamban inte dog ut helt. Cellisten Gunnar Norrby (1911 – 1992) sades¹¹ vara den som i modern tid introducerade gamban i Sverige. Han lär dock ha spelat utan band på halsen och med stackel och överhandsfattning av stråken.¹² Och i Uppsala fanns juridikprofessor Åke Malmström (1905 – 1985) som hade spelat gamba under sina studieår i Lund. Han hade då bland annat framfört en av Buxtehudes trionsonator. Kommen till Uppsala – där han blev ordförande i Kammarmusikföreningen – hade han tillsammans med Sven E. Svensson hittat och låtit restaurera en gammal cello, som ursprungligen hade varit en gamba.¹³

Men det var först när fagottisten Bengt Nässén fick för sig att bilda ett gambagäng som utvecklingen i Uppsala tog fart. Han köpte sig en diskantgamba av märket Rudolf Eras och tog kontakt med Jan Crafoord – och Henry Weman, som lovade att beställa gambor från Sprenger till domkyrkan. Bengt fick därtill Uppsala Kommunala Musikskola att finansiera kurser för intresserade. I väntan på de gambor som domkyrkan beställde lånade Jan ut sin basgamba till mig och sin tenor till cembalisten och musikvetaren Gun Fridell.¹⁴ På nedanstående bild spelar från vänster Bengt och Jan diskant, Gun tenor och Sven och jag basgamba.

¹¹ Av sin brors sondotter, Charlotta Norrby.

¹² Detta var vanligt ända fram till runt 1930, då Arnold Dolmetsch i England försökte återupprätta en traditionell teknik på gamba.

¹³ Så har sonen Per berättat mig; Per spelade flöjt i Uppsala Blåsarkvintett, vars valthornist jag var.

¹⁴ Gun hade studerat cembalo för Richard Engländer och Margit Theorell och under tre somrar besökt Safford Capes kurser i tidig musik i Brygge. Denne Cape (1906 – 1973) var grundare av Pro Musica Antiqua.

Sommaren 1959 köpte Gun en tenor- och jag en diskantgamba från Sprenger. – Far och son Eugen Sprenger i Frankfurt var något av hovleverantör för Wenzinger. Detta är anmärkningsvärt. Sprengergambor är byggda efter ett original av en Johann Christian Hoffmann från 1745. Vid den tiden hade gambaspelandet passerat sin topp, i synnerhet vad det gäller ensemblespel. Hoffmann-gamborna hade tjockt lock och för övrigt mycket trä. Detta gjorde dem smått nasala. Senare forskning kom på att 1600-talets instrument hade mycket tunnare lock och detta utan att hållbarheten var sämre. Sprengergamborna kom från mitten på 70-talet ur modet. Det gäller också instrument från Günther Hellwig och Michael Heale i Guildford. Den senare hade studerat hos den förre, som forskat på de ytterst sonora instrumenten av den gamle mästaren Joachim Tielke. Heale hängde dock med i utveckling och tillverkade mot slutet av sitt liv fina gambor, av vilka jag köpte en bas och en tenor.

Första framträdandet

Den 29 maj 1959 spelade vi f.f.g offentligt, dock bara vid kommunala musikskolans elevuppvissning.¹⁵ (Jag har inte tagit med dessa framföranden i min statistik nedan.) Men onsdagen den 25 november 1959 skedde debuten i domkyrkan vid en Aftonmusik. Vårt program omramades med Andliga konserter av Schütz, sjungna av soprانerna Inger Fritiofson och Karin Rolfhamre. Tillsammans med dessa framförde vi två femstämmiga consortsånger av William Byrd: *O Lord, bow down thine heav'nly eyes* och *Ye Sacred Muses*. Vårt alldeles egna bidrag var dels en *Ricercar del primo toni* av Giovanni da Palestrina, dels en *Pavan* i g-moll av Antony Holborne. Spelade gjorde de som avbildas ovan.

Fyra månader senare, den 30 mars 1960 genomförde vi ett helt eget program. Till gruppen har nu kommit två nya gambister: Gösta Johnsen och Lena Börjesson. Gösta övertog den basgamba jag tidigare trakterat, och jag koncentrerade mig på min nya diskantgamba. Gun släppte Jans tenorgamba till Lena eftersom hon nu hade en egen.

Domkyrkans Musikandakter
Våren 1960
X
Onsdagen den 30 mars kl. 21 (719)

Medverkande:	Jan Crafoord	diskantgamba
	Sören Törnquist	»
	Bengt Nässén	»
	Gun Fridell	altgamba
	Lena Börjesson	»
	Gösta Johnsen	basgamba
	Sven Lundin	»

~

H. L. Hassler:	<i>Två intrador</i>
T. Leetherland:	<i>Pavan</i>
G. Coperario:	<i>Fantasia</i>
J. Staden:	<i>Pavan och Gagliarde</i>
J. Ward:	<i>Fantasia</i>
Ur Philidors samling:	<i>Två satser</i>
H. Purcell:	<i>Andante</i>
M. Frank:	<i>Två intrador</i>

Programbladet innehåller inte mycket till information: inga årtal på gubbarna och inga tonartsbeteckningar. Men såväl intradorna av Hans Leo Hassler och Melchior Frank som pavanen av Thomas Leetherland är sexstämmiga. Och andantet av Henry Purcell är med

¹⁵ En andra uppspelning i Kommunala Musikskolans regi skedde den 18 maj 1960.

sannolikhet hans sjustämmiga *In Nomine*. André Philidor (1647-1730) var bibliotekarie i Versailles och samlade en massa anonym musik.

Denna konsert hade förannonserats i vårens generalprogram som *Barockafton under medverkan av den nybildade Gamba-ensemblen. Ledare: Jan Crafoord*.

Efteråt bjöd Henry Weman på te och smörgås på Domtrappkällaren. Och uttryckte sin förhoppning om att vi skulle fortsätta spela ihop.

Recensenten Carl Godin skrev i UNT:

... musikaliskt finådrat och klangligt skirt

... förbluffande fina dynamiska avvägningar, genomgående precisionssäkra tonansatser och ett smidigt rytmiskt samarbete.

För det upsaliensiska musiklivet är septetten en förnämlig tillgång. Man hoppas att de får tillfälle att framträda lite oftare.

Och han presenterar gruppens medlemmar och de övriga roller vi spelar i Uppsalas musikliv.

Här saknas Lena Börjeson, Gösta Johnsen och Bengt Nässén.

Redan tisdagen den 12 april 1960 spelade ett antal gambister i kammarmusikföreningens regi på Upplandsmuseet. Enligt en blänkare i UNT har: *det ökande intresset för renässans- och barockmusik under de senaste åren bl. a. resulterat i att Uppsala nu kan uppvisa ett flertal gambaspelare, som samtliga fått sin undervisning av Jan Crafoord – själv utbildad vid Schola*

Cantorum i Basel. De spelande gambisterna denna kväll var Jan, Bengt, Gun och Sven¹⁶. Deltog gjorde också gitarristen Adam Taube¹⁷ och sopranen Dorothy Irwing.¹⁸ Dessa två – tillsammans med Jan vid basen – framförde Händels *Cantata Spagnuola*, och gambakvartetten beledsagade Mrs Irwing i två elisabetanska sånger, anonyma så när som musiken till den ena: *In a merry my morn* av Richard Nicholson. Gambakvartetten spelade John Jenkins och Matthew Locke: *Pavan, Almain* och *Saraband* ur en svit i g-moll respektive *Aire* och *Saraband* ur en svit i D-dur. Recensionen i UNT var kort: *I ett par danssviter av Jenkins och Locke klingade gambakvartetten på det hela taget fint, rytmiskt blev spelet något spänt och ofritt.*

Efter paus var det sång och gitarr för hela slanten.

Så gick hela hösten. Men här skall skjutas in att *Viola da Gamba Quartett der Schola Cantorum Basiliensis* med August Wenzinger kom på besök. Nu till Helga Trefaldighets kyrka och Per Erik Styf. Programmet innehöll till drygt hälften låtar som också vi hade (eller kom att ha) på repertoaren. De ovanliga spanska styckena gjorde inget större intryck på någon av oss lokala gambister. Men supén med gästerna på Värmlands källare var dock minnesvärd.

HELGA TREFALDIGHETS KYRKA, UPPSALA	
lördagen den 12 november 1960	
MUSIKANDAKT	
med	
<i>Viola da gamba Quartett der Schola Cantorum Basiliensis</i>	
AUGUST WENZINGER <i>diskantgamba</i>	MARIANNE MAJER <i>tenorgamba</i>
HANNELORE MÜLLER <i>tenorgamba</i>	JOHANNES KOCH <i>basgamba</i>
<i>Andrea Gabrieli</i> 1510—1586	Ricercar del XII Tuono Ricercar del VII Tuono
<i>Giovanni Gabrieli</i> 1557—1612	Canzon "La Spiritata" Canzon II in C
<i>Juan del Encina</i> 1469—1529	Pues que jamas olvidaros Gasajemonos de husia
<i>Juan Vasquez</i> 1500-talet	Ay, ay, que rabio e muero O dulce contemplacion
<i>Antonio de Cabezón</i> 1510—1566	Fantasia in F
<i>Samuel Scheidt</i> 1587—1654	Canzon Cornetto Suite in a: Pavane dolorosa, Courante dolorosa, Allemande in C, Galliarde in C
<i>Henry Purcell</i> 1659—1695	Tre 4-stämmiga fantasier (fancies) Nr IV i c (19 juni 1680) Nr VIII i G (19 augusti 1680) Nr IX i d (31 augusti 1680)

Först den 27 november 1960 inföll nästa konsert, en så kallad Liten Adventsmusik i Baptistkyrkan. Nu hade gambakvartetten utkristalliserats. Bengt Nässén hade tagit ett studieår i Frankrike och såväl Sven Lundin som Lena Börjesson hade hoppat av. Kvar var alltså Jan, jag själv, Gun och Gösta.¹⁹ I denna konsert musicerade vi tillsammans med sopranen Kerstin Johansson²⁰ och kyrkans organist Bo Alphonse. Vi fyra inledde med en av Byrds två *In*

¹⁶ Personligen hade jag annat för mig: Den 14 april förlovade jag mig med Ingegerd Molander i hennes föräldrahem i Jämtland.

¹⁷ Född 1932. UNESCO-expert i Etiopien 1972–75. Därefter professor i statistik i Uppsala.

¹⁸ Född 1927. Senare Professor vid Malmö Musikhögskola, Lunds Universitet.

¹⁹ En cellist, en valthornist, en cembalist och en violinist "gone baroque".

²⁰ Kerstin kom att tillbringa ett studieår på Schola Cantorum Basiliensis. Under vistelsen träffade hon en snäll schweizare som hon senare gifte sig med och försvann söderut för gott.

Nomine och Purcells *Fantasia nr 8 i G-dur*.²¹ Därefter sjöng Kerstin två sånger ur *Odæ Sveticæ* av Gustaf Düben, som jag hade skrivit av från originalet i Carolina. Bo Alphonce bidrog med tre orgelkoraler av Christian Geist, varefter vi tillsammans med Kerstin framförde två ”nya” consortsånger av William Byrd: *Have mercy on us Lord* och *O Heavenly God*. Alltså inte de två vi hade haft på programmet i domkyrkan ett år tidigare. Gambakvartetten avrundade med tre låtar som vi hade spelat i domkyrkan den 30 mars samma år: de två styckena ur Philidors samling och Wards *Fantasia* i C-dur. Detta var den första spelningen i Baptistkyrkan, där jag då var medlem. Och det skulle bli fler. Man kan undra vad de goda baptisterna tyckte och tänkte. Detta program låg ju långt ifrån deras traditionella anglosaxiska sångskatt. Men jag har aldrig hört ett ont ord vare sig då det begavs sig eller senare. Möjligen var de stolta över att deras tabernakel kunde bjuda också på barockmusik.

I en recension i UNT signerad AH (Aron Hallenberg) den 15 december 1960 angående julmusik på Norrlands nation står det:

Musik i gammal stil blev det också i fortsättningen. Jan Crafoord spelade på basgamba (byggd 1686) några satser ur en barocksvit till cembalo-ackompanjemang av Gun Fridell. En högst förtjusande musik som kom en att drömma om allmogeperuker och sköna spegelsalar. Gun Fridell tecknade en nätt slutvinjett till denna avdelning med Rameau's Speldosan och två preludier av Couperin.

Om nästa avdelning säger recensenten ingenting. Jag drar mig till minnes att denne AH ej sällan linkade ut vid "halvtidspaus" för att hinna få in recensionen följande dag. Program saknas men säkert är att Jan spelade Marin Marais tillsammans med Gun och att gambakvartetten spelade Ward, Purcell och Scheidt samt drog två extranummer i form av transkriberade poplåtar²², vars titlar Jan hade översatt till latin: *Deep Purple*²³ = *Purpura Profundus* och *Little things mean a lot*²⁴ = *Res Parvae Multum Valent*. För övrigt sjöngs det mycket av madrigalgruppen²⁵ och den engelske tenoren Eric Sharp.²⁶

Det aktiva året 1961 – åtta spelningar

Sällskapsafton kallades det när gambriet och madrigalgruppen den 23 april 1961 musicerade i Värmlands nations Musikcirkel. Därmed inleddes vårt mest aktiva år: åtta spelningar inklusive två resor till Göteborg respektive Poitiers i sydvästra Frankrike. Till konserten på Värmlands hade Bengt Nässén återförenats med gambriet: han sjöng ju i madrigalgruppen. Bland de femstämmiga låtarna fanns *Lachrimae Antiquae* ("första tåren") av Dowland och hans allemander i C-dur: *M. George Whitehead His Almand* och *Mistress Nichols Almand*. De flesta av våra låtar var dock fyrstämmiga. I Gibbons *The Silver Swan* spelade vi *colla parte*.

Ny var Charpentiers svit i d-moll, ett femsatsigt stycke nära gränsen till violin-musik²⁷. Men det ligger bra till på gambor och var en välkommen omväxling till de meditativa engelska fantasierna. Och så innehåller den ju en fin passacaglia. Åtta gånger kommer vi att spela denna svit under vår "livstid" som grupp. Det andra tunga stycket på programmet var Scheidts a-mollsvit med fyra satser, även den nu f.f.g. Den kommer att hänga med hela elva gånger.

²¹ Numreringen av Purcells fantasier följer principen att den första 4-stämmiga från 1680 får nummer 1.

²² "Förrådskt insmugglade" enligt en notis i Landsmannahälsningen från 1961.

²³ "Deep purple" ger 25 millioner träffar på nätet. Och avser då ett gammalt rockband som fortfarande lär gå på härjningståg. Ursprungligen en sång som Bing Crosby gjorde populär 1939.

²⁴ En av Kitty Kallens mest berömda nummer år 1953.

²⁵ Madrigalgruppen var en elitensemble under ledning av matematikprofessorn Yngve Domar. De sjöng utan dirigent och oftast utan noter.

²⁶ Eric kom från Manchester och disputerade i teologi i Uppsala. Slutade som professor i Sidney, där han dog år 2000. Han var också en god flöjtist.

²⁷ I manuskriptet står det faktiskt *Concerts pour quatre parties de violes*, dvs. gambor.

Dagen efter, dvs. den 24 april 1961 spelade vi för kammarmusikföreningen på Smålands nation. Nu var inte madrigalgruppen med så programmet från föregående dag utökades med två *Canzonor* av Giovanni Gabrieli och två *Fantasier* av Julius da Modena. Därtill spelade Gun och Jan Bachs första *Sonat för gamba och cembalo*. – Två konserter dagar efter varandra i samma stad! Var aptiten på gambamusik verkligen så stor?

Under våren övade vi in ett nytt program (nedan kallat A) med bara 4-stämmiga låtar, som vi kom att spela flera gånger under året. Mest notabel vid konserten under studentfestivalen i Poitiers den 1 september 1961.

Poitiers

Så här gick det till: Jan hade hört av sina bröder Joar och Kjell, som spelade i en medicinarorkester i Stockholm, att de skulle åka till Poitiers, där en *IX:e Festival Culturel International Etudiant* skulle hållas 26 AOUT – 3 SEPTEMBRE 1961. Jan hakade på och vi kom så att till och med få viss ekonomisk hjälp från läkemedelsindustrin som ”hedersmedicinare”. Det gällde även min fästmö Ingegerd, som vi hade utnämnt till tolk. Veckan innan avfärd spelade vi under avspända förhållanden ihop oss i den Crafoordska villan i Djursholm. Väl framme i Paris stannade vi några dagar på hotell i *Quartier Latin* innan vi for vidare mot sydväst. – Vid besöket på Poitiers badplats i floden *Clain* (något som enligt Joar tydde på dåligt medicinsk omdöme) träffade vi en av Stockholms Studentsångare vid badplatsen. På en affisch på stan kallades vi för *Upsala sambaquartuor*. Märkligt nog såg (eller hörde) vi inte mycket av aktiviteterna. Allt jag kan erinrar mig är en teaterföreställning av något klassiskt på franska. Flera av oss åkte på matförgiftningar, men vi lyckades kvickna till i tid för vår egen konsert, som gick bra. Jan kommenterade programmet muntligt (*Si bemol Majeur* om en Purcellfantasia). – Omslagsbilden är tagen utanför vårt logement på universitetet i Poitiers.

SUÈDE

★

UPSALA GAMBAKVARTETT - Quatuor de Violes de Gambe

★

Ire partie :

M. A. CHARPENTIER (1634-1704). — Concert pour quatre parties de violes en ré mineur :
Prélude, sarabande, guigue anglaise, guigue française, passecaille

G. GABRIELI (1557-1612). — Canzona en Do majeur — Canzona « La Spiritata » en Sol mineur

G. B. VITALI (1644-1692). — Capriccio en Fa mineur

De la collection de Philidor. — « Französisch Liedt » — « Les Pleurs d'Orphée ayant perdu sa femme »

IIe Partie :

J. WARD (1640). — Fantaisie en Do mineur — Fantaisie en Do majeur

S. SCHEIDT (1587-1654). — Suite en La mineur : pavane, courante « Dolorosa », Allemande, Gaillarde

H. PURCELL (1658-1695). — Fantaisie N° 1 en Sol mineur — Fantaisie N° 12 en Ré mineur — Fantaisie N° 2 en Si bémol majeur

Program A

Ovanstående Poitiers-program framförde vi också vid följande tillfällen (om än med annan inbördes ordning):

17 augusti 1961 i Linnéträdgårdens Orangeri, Uppsala.

15 oktober 1961 i Kristine kyrka, Falun.

12 december 1961 vid Lilla Parnassens luciafest på Leksandsgården, Onsala

Från konserten i Orangeriet i Uppsala skrev Ingmar Milveden (CIM) i UNT:

Musiken var harmonisk i två bemärkelser; klangerna är rena och självklara och musiken stämmer lyssnaren till lugn och harmoni. En svit i d-moll av Charpentier stannade i minnet för det känsliga och klara framförandet.

Och signaturen I. Ln. i Falu Kuriren verkade uppriktigt imponerad:

Stilkänsla, balans och en ovanligt god intonation är epitet som man av naturliga skäl inte alltid kan slösa på amatörframträdanden. Här fanns allt detta på alla händer. ... Henry Purcell frapperade också med sina djärva harmonier och modulationer exempelvis i den förnämliga och förnämligt framförda Fantasi i B-dur.

En tidningsmurvel i Poitiers fick till följande blandning av lovord, reservationer, poesi och – felstavningar:

Ceci dit l'Upsula Gambald quartett composé de Jan Crafoord, Soren Fornkvist, Gun Fridell et Eosla Johnsen est très homogène avec des sonorités raffinées; l'interprétation général malgré quelques imprecisions dans ces attaques est à louer vivement, pour la douceur, la poésie et l'humanisme de son jeu.

Under hösten 1961 tog vi fram ett nytt, kortare program, här kallat B. (Vissa låtar hade förekommit vid tidigare ströpspelelingar). Det framfördes f.f.g. i Helga Trefaldighets kyrka i Uppsala den 2 december 1961. Henry Weman lät oss förstå att det var i domkyrkan som vi hade vår hemvist och ingen annanstans, men han lät nåd gå före rätt.

Nya låtar på programmet var *Fantasin* av Gibbons, Pierre Verdiers *Lamento* och Diego Ortiz' *O felici occhi miei*. I Gibbons tvingades Gösta stämma ner sin D-sträng till C. Verdier var en violinist i Drottning Christinas hov och hans *Lamento* hade hämtats ur Carolinas samlingar. Ortiz var sannolikt det äldsta stycket på vår repertoar. Det kom också att bli ett av de allra mest spelade. – "*La Saffatelli*" var också ny för säsongen.

HELGA TREFALDIGHETS KYRKA, UPPSALA	
lördagen den 2 december 1961	
MUSIKANDAKT	
med UPSALA GAMBAKVARTETT	
JAN CRAAFORD (diskantgamba)	SÖREN TÖRNKVIST (diskant- och tenorgamba)
GUN FRIDELL (tenorgamba)	GÖSTA JOHNSEN (basgamba)
<i>William Byrd</i> 1543—1623	Fantasi nr 1 g-moll
<i>Orlando Gibbons</i> 1583—1625	Fantasi nr 2 D-dur
<i>John Cooper</i> 1570—1627	Fantasi nr 7 a-moll
<i>Diego Ortiz</i> ca 1525—1565	O felici occhi miei
<i>Orlando di Lasso</i> 1530—1594	La nuit froide et sombre
<i>Giovanni Battista Vivaldi</i> 1644—1692	Sonata "La Saffatelli" a-moll Vivace — Vivace — Vivace — Grave — Allegro
<i>Pierre Verdi</i> d. ca 1700	Lamento h-moll
<i>Samuel Scheidt</i> 1587—1654	Canzona "Cornetto" G-dur

Program B

UNT:s ständige recensent Carl Godin skrev om ... *ungdomarnas lyhördhet för intonation och samstämmighet*, men tyckte att vi ... *gärna ville fördjupa oss i litet väl långsamma tempo-funderingar*.

Program B framförde vi också den 10 december 1961 i St. Pauli kyrka i Göteborg. Där lyssnade den framstående pianisten Carl Tillius på oss. Och skrev i Göteborgsposten under rubriken Rogivande musik: *Allt hade en gemensam komponent, måttfullheten, som var både rogivande och välgörande*. Ny Tid hade skickat en GNV som tyckte att vårt spel ... *var av professionell klass* och att ... *gamborna är väl ägnade att göra stämföringen genomskinlig, och äran av klarheten spelet får alltså delas mellan instrument och exekutörer*.

Vid denna spelning hände det sig i Gibbons att skruven för Gösta bassträng (nedstämd till C) plötsligt släppte och inget annat återstod att göra än att börja om. Carl Tillius noterade detta men trodde att vi började om därför att strängen var något ostämd.

Den andra konserten hölls den 12 december 1961 på Leksandsgården, Onsala i Lilla parnasens regi. Till detta slutna sällskap hörde notabiliteter som dirigenten Sten Frykberg²⁸ och cellisten Guido Vecchi.²⁹ Konserten recenserades inte, vilket var tur eftersom vi klantade till det vid en insats i en Purcell *Fantasia*. Inte katastrofalt men Sten Frykberg noterade fadäsen. Det var ganska mycket ståhej runt denna konsert: en lång bussresa till ett alltför trångt ställe med lågt i tak och en musikkunnig (kritisk?) publik. Men i stort sett gick det bra. Efter konserten (med program A) bjöds vi på supé och Parnass-Lucia till kaffet. Därefter for vi med en Chalmersprofessor ut till dennes sommarhus längre ut på halvön, där det bjöds på vickning, dvs. sill och brännvin.

Det kom nu att dröja ända till maj 1962 innan vi ånyo framträdde. Skälen var många: Gun bodde i Göteborg och Jan läste latin på Stockholm Högskola. Gösta och jag själv, som båda bodde kvar i Uppsala, hade bildat familj. Vi fortsatte dock repetera och höll då till i pappa Clarence mottagning vid Odenplan i Stockholm. Men det blev stundtals påfrestande med allt resande – och alla plötsliga förhinder. Jag missade till exempel en gång meddela Gösta att jag tvingats ringa återbud till Jan.

När vi den 20 maj 1962 framträdde i Baptistkyrkan i Uppsala hade vi två nya stycken på programmet: en *Fantasia nr 1 i g-moll* av Etienne Moulinié och en *Sonata nr 6 i e-moll* av Giovanni Legrenzi. Båda var från senare hälften av 1600-talet. Dessa två plus Scheidts *Pavan* var vårt självständiga bidrag till konserten.

Kyrkans ungdomskör sjöng och blåseriet spelade Giovanni Gabrielis *Sonata Pian'e forte*, där Lars Wiberg spelade överstämman i kör två på sin gamba. Det var allt under 1962.

Men året 1963 då?

Året 1963 innebar en återhämtning: fem konserter. Det berodde delvis på att Gun flyttat tillbaka till Stockholmstrakten. Vid en musikandakt i St. Ansgars Kapellet i Uppsala den 22 februari 1963, spelade vi f.f.g dels Purcells *Fantasi nr 4 i c-moll*, den vi brukade kalla ”Mor, lilla mor”, dels Ferraboscós *Fantasi nr 13 i G-dur*. Dessa båda kom att hänga med sex gånger.

Ny i St. Ansgars var också Gibbons *O Lord increase my faith*. Inte så mycket för den evangeliska texten som för att den lät bra också rent instrumentalt.

²⁸ (1910 – 1983) Chefdirigent för Göteborgs Symfoniker (1960 – 1967).

²⁹ (1910 – 1997) Konsertmästare i cellostämman i Göteborgs symfoniorkester (1936-1976). Han var också gambaspelare – liksom hans far Gottardo (1873 – 1923). Guido lär ha känt Åke Malmström – se ovan.

Redan dagen därpå, den 23 februari 1963, spelade vi Aftonmusik i Uppsala Baptistkyrka. Två nya låtar hade tillkommit, nämligen canzonorna, nr 1 och nr 5 av den inflytelserike Girolamo Frescobaldi. Tillnamnet "Sopra Rugier" innebär att canzonan är byggd på en känd melodi. Dessa stycken plus Ferrabosco, Byrd, Ortiz, Scheidt, Purcell, Moulinié och Legrenzi utgjorde program C, som vi framförde ytterligare två gånger under året: i Helga Trefaldighets kyrka i Gävle och i Sandvikens kyrka, båda den 3 mars 1963 (med två timmars mellanrum).

På programmet här intill finns en Fantasi nr 9 i d-moll av Purcell. Den fick ibland nr 12 genom att Purcells tre 3-stämmiga fantasior räknades in. Det rör sig dock i båda fallen om den fantasia som skrevs 31 augusti 1680 och som numera fått beteckningen Z 743.

Baptistkyrkan Uppsala		23.2.1963
A F T O N M U S I K		
3		
Uppsala Gambakvartett		
Jan Crafoord	Diskantgamba	
Sören Törnkvist	Diskant-och tonorgamba	
Gun Fridell	Tonorgamba	
Gösta Johnson	Basgamba	
Ferrabosco A. (1578-1628)	Fantasi Nr 13 G-dur	
Byrd W. (1543-1623)	Fantasi Nr 4 d-moll	
Ortiz D. (ca.1510-1570)	"O felici occhi miei"	
Scheidt S. (1587-1654)	Galliard d-moll	
Purcell H. (1658-1695)	Fantasi Nr 4 c-moll Fantasi Nr 9 d-moll	
Frescobaldi G. (1583-1643)	Canzona Nr 1 "Sopra Rugier" Canzona Nr 5 d-moll	
Moulinié E. (ca.1600-1670)	Fantasi Nr 1 g-moll	
Legrenzi G. (1625-1670)	Sonata Nr 6 c-moll	

Program C

Från Uppsalakonserten skrev Jan Olof Rudén i UNT att ... *ensemblen har vunnit i säkerhet och spelskicklighet och gör ett ännu mer homogent intryck än förr. Och att ... de aristokratiska instrumenten visade sig besitta oanade dynamiska möjligheter i Legrenzis sonata. Recensenten ger Jan Crafoord ... stort beröm för de suveränt spelade diminutionerna i Diego Ortiz' bearbetning av "O felici occhi miei.*

Tonsättaren Bo Linde skrev i Gävle Dagblad den 4 mars om ... *pastello dolce* och ... *hoppades att kvartetten får många möjligheter att fortsätta sin anti-stressverksamhet; de har i sina instrument (och på det sätt de begagnar dem) tillika med en myckenhet sköna toner att nypupptäcka idealisk medicin för ändamålet.*

En SDS skrev i Sandvikens Tidning den 5 mars att: ... *man förstår att det är långt djupare engagemang hos utövarna, som ligger bakom, än bara ett gediget intresse. Här är det nog fråga om Kärlek! Både till instrumentet och renässans- och barockmusik.*

Efter mer än tre års bortavaro från Uppsala domkyrka återkom vi den 6 november 1963. Men nu tillsammans med Blåseriet. Nya på vårt program var två så kallade *Plainsong fancies* av William Byrd: *Te lucis ante terminum* och *Christe Redemptor*. De återkom vid senare konserter fem gånger. Purcells stora *Chaconne* spelade vi däremot för första och enda gången vid detta tillfälle. Blåseriet spelade tvåkörigt av Giovanni Gabrieli och Anders Bragsjö och jag kvintillerade i ett *Capriccio* för två trumpeter av Johann Jacob Löwe ur Carolinas samlingar.

Carl Godin tyckte i UNT att: ... *kvartetten lyckades skapa en underbar intonation, det klingar utomordentligt renodlat och homogent. Däremot kunde den nog sträva efter litet mera rytmisk skärpa, fastare frasering, i stället för de visserligen i sig klangljuva men jämnflytande och vagt konturerade linjespel, som kvartetten gärna presterar. Dock fanns det undantag i går som i de bägge Canzonorna av Gabrieli ... och Purcell, som i sin Chaconne tog priset i konstfullhet och uttrycksmättade polyfoni.*

Den 7 mars 1964 företog vi oss att resa tåg till Kumla för att spela i kyrkan där. Det var fortfarande kallt ute. I samhället fanns ett mindre antal aktiva gambister som ville spela in hela konserten. Vi lyckades förhandla oss till att de skulle få banda två stycken efter konserten. Programmet – kallat D – hade en tung avdelning: Scheidt, Byrd och Purcell. Och en lättare med Charpentier, Legrenzi och Telemann. Av den senare spelade vi f.f.g. fyra satser ur ”Klingende Geographie”. Någon recension från detta tillfälle verkar inte finnas.

Vi upprepade program D den 22 mars 1964 på Kungsalen i Nyköpingshus. Anmälan i Södermanlands Nyheter konstaterade att ... *bifallet var livligt kvällen igenom* och att vi ... *som tack för en högtidsstund i musikens rike fick var sin slottsängel i keramik som minne*. Jag vill emellertid minnas att vi tyckte lokalen var mycket passande, att de betalade oss ovanligt bra och att ordföranden annonserade det första Purcell-stycke som en Fantasia.

Längre uppehåll

Nu skulle det dröja två och ett halvt år innan vi framträdde igen: den 8 november 1967 i Ängby kyrka, där Bo Alphonse nu var organist, han som tidigare tjänstgjorde i Uppsala Baptistförsamling. Scheidt-sviten, de två Legrenzi och de fyra Byrd från program B före paus och tre Purcell efter: *nr 2 i B-dur, nr 8 i G-dur och nr 9 i d-moll*.

Det fanns fler anledningar till det långa uppehållet. Personligen hade jag börjat forska i fysik, och fått barn dels i april 64 dels i juli 66. Gun studerade på lärarhögskolan. Och under läsåret 1965-1966 läste Gösta sanskrit i Leiden, medan Jan vistades i Frankrike för V&S. När Jan hämtat sig efter en olycka med skoter sommaren 1966 for han våren 1967 till Tyskland.

Dowlands sju tårar

Hösten 1967 hade vi börjat spela igen med sikte på den konsert, som skulle bli vår mest helgjutna: framförandet i Uppsala domkyrka av alla John Dowland sju tårar: *Lachrimae, or Seaven Teares, Figured in Seaven Passionate Pavans*³⁰. Det var den 21 februari 1968. Nu hade Eva Helenius förenat sig på allvar med kvartetten på sin basgamba. Vi spelade dock utan lutenist – ett mindre brott mot autenticiteten. Tre dagar före konserten övade vi dagligen en stund i domkyrkan och lämnade däremellan kvar instrumenten för att de skulle hinna anta omgivningens temperatur och fuktighet. Konserten gick perfekt; inte en antydning till tveksamhet. Till och med jocularn Per Åberg lät sig imponeras. Och en bekant till gruppen erkände att han hade haft svårt att hålla tårarna borta. När organisten efteråt klämde i med psalmen *En dyr klenod en ren och klar* kändes det som en profanering.

Dowlands sju tårar
faller när gambor suckar
Lacrima mea

1968 & 1969

Sommaren 1968 hölls Kyrkornas Världsråds kongress i Uppsala. Den 13 juli 1968 spelade vi på eftermiddagen tre låtar på en improviserad konsert på Värmlands: Gabrielis *Canzona Cornetto*, Ortiz *O, felici occhi miei* och Vitalis *f-moll capriccio*. På kvällen framförde gambriet och blåseriet tillsammans Giovanni Gabrielis *Canzona noni toni* (1597) i domkyrkan. Och tillsammans med Juculatores därtill drog vi Gabrielis 12-stämmiga *Canzon* (1615).

³⁰ En av de första ”moderna” grammofooninspelningen av alla dessa tårar på gambor gjordes av August Wenzinger med Jan i en av stämmorna år 1962 på Harmonia Mundi.

Nästan ett år senare – 27 april 1969 – höll Baptistkyrkans Blåseri Tibulustrium³¹ och 10-årsjubileum. Gamberiet (med Eva Helenius) och Joculariores Upsalienses var inbjudna som gäster. Vi fem spelade Anthony Holborne: fem stycken däribland *The Honeysuckle* och *Heigh Ho Holiday*. Och tre Dowland: *Sir Henry Umpton's Funeral* (en Pavan), *the King of Denmark's Galiard* och *M. George Whitehead His Almand*. Till slut förenade vi oss i två flerköriga *canzonor* av Gabrieli: å 10 (1615) och å 12 (1615).³² Carl Godin var där och påstod i UNT dagen därpå att: *Upsala gambakvartett förljuvade kvällen med ett klangskönt spel nu i kvintett, då Blåseriets själ och allt i allo Sören Törnkvist tråde till. Kvintetten som uppvisade utsökt balanserad frasering, en sober nyansering och en renhet i klangen som var ljuvlig att höra, spelade engelska danser av Holborne och Dowland.*

Efterspel

Den 6 juli 1969 for jag med familjen till Kenya på tre år. Och sedan var ingenting sig likt.

Men medan jag var söder om ekvatorn samlade Jan ihop gambisterna till ett framträdande i Kristine kyrka i Falun den 12 december 1971, där Gunnar Englund då var kantor³³. Det gambaspecifika bidraget var Byrds *g-mollfantasi* och Palestrinas *Ricercar del primo tuono*. Gamberiet deltog också i ett 5-körigt *Magnificat* av Heinrich Schütz.

Den 6 januari 1972 var kvartetten demonstrationsobjekt i en så kallad mästartklass med August Wenzinger på Edsbergs Slott.

Den 8 och 9 april 1972 spelades det i Helga Trefaldighets kyrka i Uppsala, respektive Silverdals krematorium, Sollentuna. Där höll Jan, Gun, Eva och Gösta i stråkarna. Programmet – detsamma på båda platserna – innehöll Gabrielis *Canzona nr 2*, Scheidts *Svit*, båda ”sångbroderierna” av Ortiz och Byrds *Plainsongs fantasies*. Det enda nyinstuderade stycket var Ferraboscos *Fantasia nr 3*. Aron Hallenberg rubricerade sin recension i UNT: *Gamba con amore*. Och fortsatte: *I denna tid då de musikaliska aktiviteterna ofta mäts i höga decibeltal är det ibland oändligt välgörande att få lyssna till stillsamt höviska toner från tidigare århundraden.*

Detta var det sista framträdandet av kvartetten.

När jag kom hem från Kenya i juni 1972 försökte vi spela tillsammans igen. Personligen kändes det dock konstigt med denna ”anemiska” musik efter de omtumlande upplevelsorna i Afrika. Alla medlemmar kom dock senare att delta i olika konfigurationer: Gösta, Eva och jag spelade flera gånger med Gunnar Englund i Helga Trefaldighet i Uppsala. I samband med gamba- och barockcellokurserna med Jaap ter Linden under 80-talet träffade jag Angela Johansson och Torgny Söderholtz, som jag kom att spela trio ihop med.

Och under detta sekels första år spelade Jan, Eva och jag tillsammans med Åke Hedlund³⁴, Liselott Selen och Jans svåger Magnus Bengtsson³⁵ i den senares hem söder om Eskilstuna.

Reflektioner

Hur ter sig vår musikaliska verksamhet ut i en backspegel? Tre aspekter är värda att titta närmare på: instrument, repertoar och spelsätt (liromanér).

³¹ Namnet är hämtat från romarnas tuba-festivaler.

³² <http://icking-music-archive.org/ByComposer/G.Gabrieli.php>

³³ Han kom senare att tjänstgöra i Helga Trefaldighet i Uppsala.

³⁴ Altviolinist med dryga 30 år i Hovkapellet.

³⁵ Magnus dog våren 2009.

- 1) Vi spelade på de bästa instrument som då fanns att tillgå. Det empiriska underlaget för dessa rekonstruktioner var kanske inte det största. Numera har ett stort antal äldre instrument mätts upp och kopierats, och med stigande antal gambister runt om i världen har instrumentmakarna ökat sina ansträngningar att bygga välklingande stil-kopior. Dessa ansträngningar har betytt mest för basgamborna. För consort-gambor har ”förbättringen” varit mindre.
- 2) De noter vi spelade från var oftast i Jans piktur. De var antingen utskrivna från partitur i Monumenta-utgåvor av typen *Das Erbe Deutsche Musik* eller direkt från mikrofilmer av originalen. Sådana hade Jan och Gun beställt efter sökning i Ernst Hermann Meyers inventering av musikalier i Europas bibliotek från 1946. Somligt fanns med tryckta stämmor. Men trots att dagens gambister har tillgång till multipla utgåvor av partitur och stämmor har inte många nya fynd av bra gambamusik flutit upp till ytan. Det vi spelade har visat sig vara gräddan av all efterlämnad musik. Vi var oftast ense om vad som var värt att spela. Några fugor ur Bachs *Die Kunst der Fuge* prövades ingående – och förkastades. Av Ferraboscos stora produktion ratade vi det mesta; endast två fantasior tog vi upp på repertoaren. Jenkins harmoniska irranden fann vi roliga att spela men omöjliga att lyssna till; ingen av hans fantasior föll oss på läppen. Utflykterna in i violin-musiken accepterade vi bara om det låg bra till för gamborna. Tanken att spela modern musik var oss helt främmande.
- 3) En lättare statistisk analys av de 228³⁶ stycken vi spelade vid 28 tillfällen, visar att:
 - a) Purcell's *Fantasi* nr 9 (Z 743) i d-moll toppar med fjorton (14) framföranden. Det är ett tekniskt lätt stycke, men med stor pregnans. Komponerat den 31 augusti 1680 som det sista av Purcells 4-stämmiga fantasier står det som ett monument över en utgående form av musik. Det var också det sista stycke som kvartetten spelade offentligt.
 - b) Elva (11) gånger gav vi liv åt Scheidts melankoliska danssatser i *Sviten i d-moll*.
 - c) Åtta (8) framföranden blev det av Byrds *Fantasia i g-moll*, Charpentiers *Svit i a-moll* och Ortiz diminutioner över Arcadelts sång *O felici occhi miei*. Alla i molltonart, men geografiskt spridda och väldigt olika: Byrds serena musik, Charpentiers lättsinniga kaprioler och Ortiz' virtuosa arabesk över en förr mycket sjungen visa³⁷. Åtta gånger ljöd också Gabrielis *Canona i C-dur*
 - d) Sju (7) spelningar fick Legrenzies *Sonata nr 6 e-moll*, John Wards *Fantasi i C-dur*, Gabrielis *Canzona i g-moll*, Byrds *In Nomine nr 2* och Ferraboscos *Fantasia nr 13*.
 - e) Vi spelade alla Purcells fyrstämmiga fantasior utom de tre i e-moll, d-moll (Z 739) respektive a-moll. Där går överstämmorna så högt att jag hade tvingas byta till diskantgamba, vilket inte hade varit rådligt utan tillräckligt lång paus.
- 4) Nu i efterhand skall det vidgås att vårt spel kanske inte hade den luftighet som numera anses korrekt. Trycket på strängen kom huvudsakligen från pekfingret via stråkens pinne i enlighet med Ganassi,³⁸ medan man numera föredrar att reglera trycket med långfingret direkt på taglet enligt Simpson.³⁹ Den senare metoden påstås tillåta mer av mikrodynamik. Dagens öron skulle nog tycka att vi spelade för jämnstruket, vana som de är med Jordi Sawalls ömsom ”råmande” (crescendo på varje ton) ömsom ”suckande”.

³⁶ Sviterna av Scheidt, Schein, Charpentier, Holborne och Telemann har räknats som vore de ett stycke var.

³⁷ Det andra stycket av Ortiz, *Douce memoirie* spelade vi däremot bara en enda gång.

³⁸ Silvestro Ganassi dal Fontego: Regola Rubertina (1542).

³⁹ Christopher Simpson: The Division-Viol. (1659).

Vi kunde då och då lägga på ett vibrato, vilket skulle ha varit *Haram* i dagens Sverige. Blott en gång påtalades detta och det var efter spelningen i Kristine kyrka, då någon, vars namn jag glömt, skrev ett brev till Jan och undrade om det tidsenliga med vibrato på gamba. Generellt påpekade recensenterna den goda intonationen och det fina samspelet. Här kommer tre citat ur recensioner som lyfter fram det som vi nog innerst eftersträvade:

Musiken var harmonisk i två bemärkelser; klangerna är rena och självklara och musiken stämmer lyssnaren till lugn och harmoni.

... både rogivande och välgörande.

... anti-stressverksamhet ... högst otidsenliga men ack så ljuva toner.

... en enhet av levande rytm- och stilkänsla.

... pour la douceur, la poésie et l'humanisme.

När violinvirtuoserna erövrade estraderna med sina hårt spända strängar och nymodiga stråkar hade gamborna inte mycket att sätta emot. Att de flesta basgambor byggdes om till ”basvioliner”, dvs. celli visar att gamban bedömdes som passé och för evigt död.

Men varför skulle vi gräva upp graven och – likhet med anda ute i världen – återuppväcka gambaspel i ensemble? Och detta ungefär samtidigt som *The Beatles* gick segertåg genom världen. Ja, kanske just därför. Intresset för tidig musik kan tvivelsutan ses som en retrograd rörelse, bort från expertvärde mot en socialisering av musikutövandet, bort från de stora gesternas musik mot intimare former.

Slutligen måste detta sägas: det var Bengt Nässén som med sin entusiasm och organisatoriska talang startade gambarörelsen i Uppsala. Och det var med Jan Crafoords spelteknik, stora repertoarkännedom, omutliga kvalitetskrav och vänliga instruktioner som musicerandet fick liv. Såväl socialt som musikaliskt fungerade gruppen utmärkt i alla år. Därigenom blev den till en oförglömlig upplevelse för livet. Ty,

EXERCITIE MUSICES EST SENSUS VITÆ ÆTERNÆ.

Källor

Gruppens samtliga medlemmar har bidragit med såväl gamla program och recensioner som hågkomster och utdrag ur brev och dagböcker. Flera tidningar, främst UNT, har vänligt ställt upp med sökning bland sina mikrofilmer och domkyrkomusiken i Uppsala har öppnat sitt arkiv. Urval och perspektiv är dock undertecknad Sören Törnkvist ensam ansvarig för.

Sarajevo i oktober 2009.

Appendix

Repertoaren ordnad efter spelfrekvens.

Rank	Antal gånger	Tonsättare	Titel	Nr Text	Tonart
1	14	Purcell, H.	Fantasi	9 (Z 743)	d
2	11	Scheidt, S.	Svit		a
3	8	Byrd, W.	Fantasi	1	g
	8	Charpentier, M.-A.	Svit		d
	8	Gabrieli, G.	Canzona	2	C
	8	Ortiz, D.	Ricercar nr 2	O felitci occhi miei	
4	7	Byrd, W.	In Nomine	2	
	7	Ferrabosco, A.	Fantasia	13	G
	7	Gabrieli, G.	Canzona	1 (Spiritata)	g
	7	Legrenzi, G.	Sonata	6	e
	7	Ward, J.	Fantasi	–	C
5	6	Byrd, W.	Plain song fantasi	Te lucis...	
	6	Philidor	Les Pleus d'Orphée		
	6	Philidor	Französisch Liedt		
	6	Purcell, H.	Fantasi	4 (Z 738)	c
6	5	Cooper, J.	Fantasi	7	a
	5	Purcell, H.	Fantasi	2 (Z 736)	B
7	4	Byrd, W.	Fantasi	4	d
	4	Byrd, W.	Plain song fantasi	Christe redemptor	
	4	Moulinié, E.	Fantasi	1	g
	4	Purcell, H.	Fantasi	1 (Z 735)	g
	4	Scheidt, S.	Canzona	Cornetto	G
	4	Ward, J.	Fantasi	–	c
	4	Vitali, G.B.	Capriccio	–	f
8	3	Dowland, J.	Almand	Mr Whitehead	C
	3	Frescobaldi, G.	Canzona	1 (Sopra Rugier)	
	3	Frescobaldi, G.	Canzona	5	d
	3	Gibbons, O.	Fantasi	2	D
	3	Lasso, O.	Madrigal	La nuit froide et ...	
	3	Modena, J.	Fantasi		F
	3	Modena, J.	Fantasi		a
	3	Purcell, H.	Fantasi	8 (Z 742)	G
	3	Scheidt, S.	Galliard		d
	3	Vitali, G.B.	Sonta	Saffatelli	a
9	2	Bull, J.	Fantasi		a
	2	Dowland, J.	Pavan à 5	Lacrimea Antiqua	a
	2	Dowland, J.	Pavan à 5	Mrs Nichols	C
	2	Ferrabosco, A.	Fantasia	3	

	2	Gibbons, O.	Madrigal	O Lord increase my ...	
	2	Lawes, W.	Fantasi		c
	2	Ortiz, D.	Ricercar Nr 2	Doulce memoir	
	2	Palestrina, G.P.	Ricercar	1 (Primo toni)	
	2	Purcell, H.	Fantasi	3 (Z 737)	F
	2	Scheidt, S.	Paduan		a
	2	Schein, J.H.	Svit à 5		d
	2	Telemann, G.Ph.	Svit	Klingende Geographie	
	2	Verdier, P.	Lamento		h
10	1	Byrd, W.	Consortsong	O Lord, bow down	
	1	Byrd, W.	Consortsong	Ye Sacred Muses	
	1	Byrd, W.	Consortsong	Have mercy	
	1	Byrd, W.	Consortsong	O Heavenly God	
	1	Dowland, J.	Svit, 7 pavaner	Lacrima	a
	1	Dowland, J.	Pavan	Umpton	
	1	Frank, M.	Intrada à 6		
	1	Gibbons, O.	Madrigal	The Silver Swan	
	1	Gibbons, O.	Madrigal	What is our life	
	1	Hassler, H.L.	Intrada à 6		
	1	Holborne, A.	Pavan à 5		g
	1	Holborne, A.	Danssvit	Pavan, Galliard...	
	1	Jenkins, J.	Danssvit		
	1	Leetherland, T	Pavan		
	1	Legrenzi, G.	Sonata	5	g
	1	Locke, M.	Almand & Courant		
	1	Purcell, H.	Chaconne		g
	1	Staden J.	Pavan & Gagliard		

Summa
228